

'Vogadors', cap a una arquitectura vitalista

ORIOL OCAÑA

Vogadors és una mostra comissariada per Jordi Badia i Félix Arranz, sota l'encàrrec de l'Institut Ramon Llull, per a la biennial d'arquitectura de Venècia de 2012, la qual recull una sèrie d'obres d'arquitectes balears i catalans que comparteixen la inclinació cap a una arquitectura materialment conscient, territorialment arrelada i formalment continguda. Després del periple europeu, actualment la mostra s'exposa a l'antiga fàbrica Fabra i Coats, convertida en centre d'art contemporani, al barri barceloní de Sant Andreu. L'exposició presenta una posada en escena després de formalismes però molt atenta als detalls constructius i als materials, en coherència amb l'arquitectura que s'hi explica. A l'espai blanc i de sostres alts, travessat per unes columnes de ferro, hi trobem, a un costat, sobre una llarga tarima construïda amb palets de fusta, detalls estructurals, processos constructius i mostres dels materials emprats i de la connexió de cada un dels edificis amb el seu entorn. Al centre de la sala i ocupant-ne la major part, una sèrie de maquetes i projeccions explicatives i, penjant del sostre, unes immenses fotografies dels edificis, a tot color per un costat i amb una trama de punts negres per l'altre, que ajuden, a causa de la seva mida, a fer-nos una idea més acurada de la dimensió dels edificis. El disseny de l'exposició també és coherent en els catàlegs, impresos en format diari, amb unes fantàstiques fotografies de gran format per a cada una de les obres, un text explicatiu i una fitxa sobre els autors. En abandonar l'espai, l'encarregada de la sala em va donar, també, un breu dossier explicatiu on vaig descobrir la frase de Jorge Oteiza que dona nom i concepte comissarial a l'exposició: «Qui avança creant quelcom nou ho fa com un vogador, avançant endavant, però remant d'esquena, mirant enrere, cap al passat, cap a allò existent, per poder reinventar les seves claus.»

Remar mirant enrere...

Sona a contradicció, però en realitat no ho és: en cultura, res és nou. Almenys no del tot. I aquesta limitació no té a veure amb el fet que la sobreproducció de discursos i d'imatges ens hagi portat a un col·lapse que impossibiliti la novetat; no és que tot estigui fet ja, sinó més aviat que, pel que fa la cultura, *mai res ha sigut nou*. Fa 115 anys que Kropotnik, al seu llibre *La conquesta del pa*, va escriure: «Cada augment de la riquesa de la humanitat té el seu

origen en el conjunt del treball manual i intel·lectual passat i present. Quin dret té ningú d'apropiar-se de la menor partícula d'aquest immens tot, i dir: "Això és meu i no vostre?"». Tota producció cultural és col·lectiva perquè parteix sempre del patrimoni comú; neix de la referència, la citació, l'apropiació, la relectura, la reinterpretació i la revisió crítica, si s'escau, d'aquest patrimoni. La cultura és repensar refent.

Al país on vivim, aquesta mirada al patrimoni cultural col·lectiu té especial significació, atès que sovint hem oblidat els referents més propers en benefici de la cerca d'altres igualment interessants, és clar, però necessitats d'un procés de recontextualització sovint obviat. En el cas de *Vogadors*, *remar mirant enrere*, implica atendre els qui han fet cultura material aquí i l'han feta des d'una mirada cons-

cient i crítica: des de l'arquitectura popular, marcada per les limitacions, les necessitats i la falta de prejudicis i manierismes formals, fins als projectes d'aquells que han sigut oblidats per no encaixar en els referents d'un model d'arquitectura d'alta singularitat, destinada a construir una imatge de marca més que no pas a resoldre necessitats espacials. Les arquitectures dels *Vogadors* proposen mirar enrere, i al nostre voltant, al cap i a la fi, oblidant aquella arrogant barrera entre intel·lectuals i artesans de la que parlava Gropius a l'ara llunyà manifest Bauhausià de 1919. En les diverses obres s'hi intueixen els regusts de la tradició arquitectònica racionalista catalana del segle XX, així com de l'arquitectura tradicional mediterrània de la qual, no és casualitat, els arquitectes del G.A.T.C.P.A.C. ja van fer una revisió atenta, i en donaren testimoni a diversos reportatges de la revista AC.

Més enllà del seu arrelament amb el territori a través de la memòria, l'arquitectura que es mostra a *Vogadors* també s'articula amb el lloc i l'entorn en un sentit ecològic. Els autors mostren una gran cura pels materials emprats i la seva vinculació amb les respectives realitats locals: en alguns casos, la indústria o els béns naturals autòctons serveixen per alimentar el repertori de recursos amb què l'arquitecte construeix; en d'altres, un element natural propi de la zona serveix per sargir l'esquerda que produeix una construcció humana en un paisatge. La consciència de l'impacte mediambiental de l'arquitectura i de la necessitat de trenar allò construït amb l'entorn, el lloc i la comunitat, demostra el compromís d'una generació d'arquitectes enfront dels problemes comuns, tenint en compte el benefici col·lectiu, en un context especialment complicat en què la deriva del capitalisme condueix cap a un individualisme cada cop més exacerbant, mentre es fa palesa la necessitat de reforçar els vincles per superar uns conflictes que són, cada cop més, de naturalesa col·lectiva.

...per poder tirar endavant.

El cinisme postmodern és, en part, conseqüència del descrèdit dels grans projectes ideològics moderns; centrats en aconseguir les seves metes, sovint massa agosarades, els manifestes de la modernitat es van veure atrapats per la complexitat de la realitat, i van fracassar. Durant més de tres dècades que encara cuegen, ens van dir que la nostra única esperança de benestar es basava en el consum sense contemplacions; i vam aprendre que no hi havia esperança, i, com bramava Sid Vicious, vam creure, desesperats, que per a alguns no hi havia futur.

Avui ens despertem, a poc a poc i amb ressaca, dels somnis d'un món que podia créixer il·limitadament, on una part de la societat occidental ha gaudit d'un benestar material superior a cap altre moment de la història, a costa, és clar, que d'altres visquin cada cop amb més precarietat. Es desperta, també, la voluntat i predisposició, de vegades de forma ingènua, de vegades fins i tot de forma induïda, a reformular les nostres estructures relacionals, que estan fent fallida. És en aquest context que, tot i que sembli impossible, cal reivindicar l'entusiasme en aquest replantejament, sobretot en l'àmbit d'una producció cultural depreciada governamentalment i sovint despresada de la responsabilitat social que se li ha d'exigir.

Tot i la sobrietat i la contenció formal de la seva proposta estètica, a l'arquitectura dels *Vogadors* no s'hi troben a faltar els grans desplegaments tècnics a què ens ha tingut acostumats l'arquitectura que s'ha promogut institucionalment a les nostres ciutats. Els autors empenen els materials sense alteracions, i de vegades ens en revelen

els usos estructurals, que habitualment es troben ocults sota capes embellidores: totxanes a la vista en parets interiors, tubs elèctrics negres que contrasten amb un sostre de formigó, la tradicional rajola hidràulica d'estampats coloristes a terres i també a parets, la fusta de color fusta. L'honestat material tantes vegades reivindicada va de la mà amb la simplicitat voluntària, un decreixement formal necessari i feliç, sense melangia dels temps d'abundància en què tot era possible encara que fos innecessari.

Per poder tirar endavant, els *vogadors* remen sense veure cap a on van, són conscients que el coneixement i, per tant, el canvi es fa fent. En el nostre incert futur a construir, els *vogadors* són vitalistes que diuen, com aquella frase d'aquella pel·lícula:

«Si s'ofega, mori, almenys, sabent que nedava cap a la costa».

<http://vенеzia.llull.cat/2012/>